

ชีวอำนาจ ชีวการเมือง และโรคระบาดวงกว้าง:
กรณีศึกษาสถานการณ์โรคโควิด-19 ในประเทศไทย

Biopower, Biopolitics and the Pandemic:
A Case Study of the COVID-19 Situation in Thailand

สุมาลี มหณรงค์ชัย
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Sumalee Mahanarongchai
Faculty of Liberal Arts, Thammasat University

E-mail: sumaleem@tu.ac.th

วันรับบทความ: 5 สิงหาคม 2563 (Received August 5, 2020)

วันแก้ไขบทความ: 30 สิงหาคม 2563 (Revised August 30, 2020)

วันตอบรับบทความ: 1 กันยายน 2563 (Accepted September 1, 2020)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ศึกษาแนวคิดชีวอำนาจและชีวการเมืองทั้งในแง่ความหมายดั้งเดิม ความสำคัญ และความสัมพันธ์ที่แนวคิดทั้งสองมีต่อกัน เพื่อตรวจสอบว่ามีการบริหารอำนาจแบบนี้ในภาวะโรคระบาดหรือไม่ โดยใช้กรณีศึกษาคือนโยบายที่รัฐบาลไทยนำมาใช้ในสถานการณ์โรคโควิด-19 ผลการศึกษาคือพบว่า เนื่องจากชีวอำนาจตีค่าร่างกายมนุษย์ในทางสังคมไว้เท่ากับทุนหรือกำลังขับเคลื่อนระบอบทุนนิยม เราจะพบลักษณะของการบริหารอำนาจแบบนี้ได้ค่อนข้างชัดในภาวะของโรคระบาดวงกว้างเมื่อร่างกายของมนุษย์ถูกมองว่าอยู่ในภาวะเสี่ยงต่อการดำรงอยู่ โดยชีวอำนาจดำเนินไปในลักษณะที่ชีวิตได้รับการกำกับควบคุมอยู่ด้วย “บรรทัดฐาน” มากกว่าบังคับด้วย “กฎหมาย” อำนาจแบบนี้ทำให้ความรู้ (รวมทั้งความเชื่อและความเห็น) ด้านการแพทย์และสาธารณสุขกลายเป็นสิทธิอำนาจที่ยากต่อการท้าทาย การบริหารชีวอำนาจผ่านชีวการเมืองกระทำได้ในยามโรคระบาดและในยามปกติ อำนาจแบบนี้มีข้ออ่อนแอในตัวเองซึ่งนำไปสู่ผลกระทบใหญ่หลวงแต่ซ่อนเร้นทั้งด้านบวกและด้านลบต่อประชาชน

คำสำคัญ: โรคโควิด-19, โรคระบาดวงกว้าง, โรคระบาดใหญ่, อำนาจอธิปไตย, ชีวอำนาจ/ชีวการเมือง

Abstract

This research article studies the concepts of biopower and biopolitics in their original meaning, significance and relation with each other in order to investigate whether there is the exertion of this form of power during the pandemic. The study focuses on Thai governmental strategies coping with the COVID-19 situation in Thailand. The research reveals that since biopower evaluates human bodies in society as resources, or productive forces, propelling capitalization, the exertion of biopower can be quite clearly found during the pandemic when human bodies are viewed in existential danger. The biopower is exerted by regulating norms over lives than coercing lives under laws. This form of power makes the medical knowledge (including medical beliefs and opinions) become authority that is hard to challenge. The exertion of biopower through biopolitics can be done during the pandemic and ordinary times. It has its own paradox which leads to immense but hidden, including positive and negative impact on people.

Keywords: COVID-19, the pandemic, sovereign power, biopower, biopolitics,

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จนถึงทุกวันนี้คงเป็นเรื่องยากที่จะระบุเหตุการณ์อื่นในปี 2020 ซึ่งสามารถสร้างผลกระทบต่อชีวิตมนุษย์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สังคม การเมือง และเศรษฐกิจในระดับโลกได้ยิ่งกว่าการระบาดของไวรัสสายพันธุ์ใหม่หรือไวรัสสายพันธุ์-2019 ที่ก่อให้เกิดโรคอันรู้จักกันเป็นอย่างดีในนามว่า “โควิด-19” โควิด-19 เป็นโรคอุบัติใหม่ที่เกิดจากการแพร่กระจายและกลายพันธุ์ของไวรัสในกลุ่มย่อยเบต้าของตระกูลโคโรนาไวรัส (SARS-CoV-2) นับจากแหล่งเริ่มต้นที่พบการระบาดคือตั้งแต่เดือนธันวาคมปี 2019 ในประเทศจีนจนถึงปลายเดือนสิงหาคมปี 2020 การระบาดของโรคขยายวงกว้างไปทุกทวีปจนเป็นเหตุให้มีผู้ติดเชื้อสะสมรวมแล้วกว่ายี่สิบล้านคนและมีผู้เสียชีวิตแล้วมากกว่า

แปดแสนคนทั่วโลก (ข้อมูลจาก Website Worldometer วันที่ 30 สิงหาคม 2020)

เนื่องจากเป็นโรคอุบัติใหม่จากไวรัสกลายพันธุ์ทำให้ยังไม่มีวัคซีนหยุดยั้งการแพร่ระบาด อีกทั้งมนุษย์ยังไม่มีความรู้ด้านวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับการกลายพันธุ์ของไวรัสตระกูลโคโรนามากพอ หลายเดือนที่ผ่านมาประชาชนทั่วโลกต่างถูกขอร้องแกมบังคับให้ดำเนินชีวิตแบบเว้นระยะห่าง สวมหน้ากากอนามัยในที่สาธารณะ รวมทั้งล้างมือด้วยสบู่ให้บ่อยครั้ง แอลกอฮอล์ เจลล้างมือแอลกอฮอล์ และหน้ากากอนามัย กลายเป็นสินค้ามีค่า เกิดการกักตุน และขาดตลาดอยู่นานหลายเดือน วิถีชีวิตใหม่ถูกสร้างขึ้นพร้อมกับการปรับเปลี่ยนรูปแบบความสัมพันธ์ของมนุษย์ในทุกมิติทางสังคม เฉพาะในประเทศไทยได้มีการประกาศห้ามออกจากที่พักในยามวิกาล (curfew) เป็นเวลานานกว่าสองเดือน และแม้จะยกเลิกประกาศดังกล่าวแล้วแต่พระราชกำหนดฉุกเฉินก็ยังคงบังคับใช้อยู่ คำถามที่น่าสนใจก็คือ มีอำนาจทางการเมืองแบบใดอยู่เบื้องหลังการประเมินและตัดสินใจตัดสินใจเป็นไปทางสังคมเช่นนี้หรือไม่ หากแม้จะมีอำนาจนั้นก็มีลักษณะเช่นไรและทำงานอย่างไร อำนาจนั้นได้ถูกนำมาใช้เฉพาะเวลาเมื่อโรคระบาดดวงกว้างหรือไม่

ในช่วงเดือนแรก ๆ ที่เกิดโรคระบาด ประชาชนสับสนและตื่นกลัว ไวรัสตัวนี้จากกระแสข่าวทั้งจริงและเท็จที่ถาโถมผ่านสื่อเป็นรายชั่วโมง การจัดตั้งศูนย์บริหารสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคติดเชื้อโคโรนา 2019 (ศบค.) เพื่อเป็นศูนย์กลางของการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร จึงเป็นสิ่งที่ประชาชนส่วนใหญ่ยอมรับและสนับสนุน ยังมีข้อเท็จจริงตอกย้ำว่ามีจำนวนผู้ติดเชื้อหลักแสนคนทั่วโลกในแต่ละวัน และยิ่งมีการโหมกระพือคำพยากรณ์ของนักจิตวิทยา เช่น Sylvia Browne ที่ชี้ว่าในปี 2020 จะเกิดโรคระบาดทำลายปอดและระบบทางเดินหายใจของมนุษย์ไปทั่วโลก โรคนี้ต่อต้านการรักษาทุกรูปแบบที่มนุษย์รู้จัก มันปรากฏขึ้นและหายไปอย่างรวดเร็ว และจะกลับมาอีกครั้งในอีกสิบปีถัดไป (Browne, 2019: 250-251) จากปี 2050 ไปจนถึงวันสิ้นโลกตามความเชื่อของคุณ Browne (ซึ่งไม่ใช่วันโลกแตก) มนุษย์จะเผชิญหน้ากับวิกฤตที่เผ่าพันธุ์มนุษย์สร้างขึ้นเอง เหล่านี้แสดงให้เห็นว่าเราได้สร้างบรรยากาศของโรคภัยรอบตัวจนสุขภาพของมนุษย์รับไม่ไหว แม้จะมีเทคโนโลยีด้าน

สุขภาพสูงส่งเพียงไร โรคที่เคยสูญหายไปก็จะกลับมาอีกเพราะสภาพแวดล้อมเอื้ออำนวย เธอกล่าวว่าในปี 2075-2080 โรคโปลิโอและใช้ทรพิษจะกลับมาระบาดอีกครั้ง ในยามนั้นสภาพแวดล้อมจะเป็นพิษเกินกว่าความก้าวหน้าทางการแพทย์และสาธารณสุขจะติดตามรับมือกับโรคได้ทัน การลุกลามแพร่กระจายของโรคระบาดจะเป็นไปอย่างรวดเร็ว ถ้ามนุษย์จะสูญพันธุ์ก็เพราะเหตุนี้ ไม่ใช่เพราะเหตุอื่นที่เรากลัวเช่นระเบิดนิวเคลียร์หรือมนุษย์ต่างดาว (Browne, 2019: 279-280)

แม้คำพยากรณ์ของนักจิตวิทยาเวทนิมท่านนี้จะได้รับการอ้างถึงในสังคมอิเล็กทรอนิกส์อย่างกว้างขวางและหลายข้อไม่ได้เกิดขึ้นตามเวลานั้น ๆ แต่สิ่งที่น่าสนใจมากกว่าคำพยากรณ์ก็คือ สุขภาพกลายเป็นประเด็นที่อ่อนไหวอย่างยิ่งตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา หากโลกนี้เต็มไปด้วยสภาพแวดล้อมที่เป็นพิษต่อการดำรงอยู่ของมนุษย์ มนุษย์จะจัดการอย่างไรเพื่อรักษาสุขภาพของแต่ละชีวิตให้ก่อประโยชน์สูงสุดทั้งแก่ตนเองและสังคม การจัดการชีวิตของมนุษย์ถูกนำมาเป็นส่วนหนึ่งของการคำนวณมูลค่าในทางเศรษฐกิจ และในผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจก็มีระบบการเมืองรองรับอยู่ ตรงนี้เองที่แนวคิด “ชีวอำนาจ” กับ “ชีวการเมือง” ได้รับการกล่าวถึงอย่างจริงจังอีกครั้งหนึ่ง แนวคิดที่ว่าด้วยชีวอำนาจคืออะไร สัมพันธ์กับแนวคิดชีวการเมืองอย่างไร มันสะท้อนอำนาจการเมืองที่แตกต่างจากอำนาจการเมืองแบบอื่นหรือไม่และอย่างไร อำนาจแบบนี้สำคัญอย่างไรในยามโรคระบาด รัฐทั้งหลายมีความชอบธรรมในการนำอำนาจแบบนี้มาใช้ในเวลาอื่นนอกเหนือจากยามโรคระบาดด้วยหรือไม่ ประเทศไทยกำลังใช้อำนาจชีวการเมืองอยู่ในเวลานี้ใช่หรือไม่ หากว่าใช่ ผลกระทบทั้งด้านบวกและลบของการใช้อำนาจการเมืองแบบนี้คืออะไร คำถามเหล่านี้คือโจทย์ที่บทความนี้พยายามจะแสวงหาคำตอบ

วัตถุประสงค์ ขอบเขต และวิธีการศึกษาวิจัย

แนวคิดชีวอำนาจและชีวการเมืองเกิดขึ้นมานานแล้วแต่ถูกนำไปใช้โดยนัยแฝง วิธีแห่งอำนาจแบบนี้ปรากฏชัดเจนตั้งแต่กลางศตวรรษที่ 20 เมื่อสุขภาพของมนุษย์ถูกนำไปเชื่อมโยงเข้ากับมิติทางเศรษฐกิจ การเมือง และความก้าวหน้าด้านวิทยาศาสตร์การแพทย์อย่างเบ็ดเสร็จ จากภาวะโรคระบาด

วงกว้างในปัจจุบันทำให้นักคิดนักวิชาการจำนวนมากเชื่อว่า ชีวอำนาจคืออำนาจที่รัฐบาลหลายประเทศ (รวมทั้งประเทศไทย) นำมาใช้ดำเนินกิจกรรมทางการเมืองในภาวะโรคระบาดอย่างซ่อนเร้นแต่ได้ผล เพื่อที่จะเข้าใจอำนาจการเมืองแบบนี้ บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์สำคัญที่ต้องการบรรลุดังนี้

1) ศึกษาแนวคิด “ชีวอำนาจ” และ “ชีวการเมือง” ในเชิงโครงสร้าง ลักษณะ และความสัมพันธ์ระหว่างสองแนวคิดดังกล่าว

2) ศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างอำนาจแบบชีวการเมืองกับความเป็นไปได้ของสังคมในช่วงเวลาแห่งโรคระบาด

3) ศึกษาผลกระทบของอำนาจแบบชีวการเมืองต่อปัจเจกบุคคลและสังคมไทย

บทความชิ้นนี้มีขอบเขตการวิจัยอยู่ที่การวิเคราะห์แนวคิด “ชีวอำนาจ” และ “ชีวการเมือง” ของนักปรัชญาผู้เป็นต้นแบบนำคำเหล่านี้มาใช้ และแนวคิดของเขาได้รับการอ้างอิงอยู่เสมอ นั่นคือ Michel Foucault จากนั้นจะเพิ่มมุมมองของแนวคิดดังกล่าวจากงานของนักปรัชญารุ่นต่อมา มี Roberto Esposito, Giorgio Agamben และ Antonio Negri เป็นต้น บทความขีตวงศึกษาไว้ที่การระบาดของไวรัสตระกูลโคโรนาสายพันธุ์ใหม่หรือสายพันธุ์ 2019 หากจำเป็นต้องอ้างอิงถึงการระบาดครั้งอื่นก็จะกระทำเพื่อเพิ่มเติมข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์เท่านั้น กรณีศึกษาของภาวะโรคระบาดโควิด-19 คือประเทศไทย นอกจากนี้ บทความจะศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวข้องผ่านวิธีการลดทอนแบบปรากฏการณ์วิทยา (phenomenological reduction) ซึ่งเป็นการขวนแนวคิด “ชีวอำนาจ” และ “ชีวการเมือง” เพื่อตรวจสอบโครงสร้างและลักษณะของอำนาจทั้งด้านบวกและลบ รื้อถอดความเชื่อและอคติต่าง ๆ ที่พ่วงอยู่กับแนวคิด เป้าหมายคือเข้าใจแนวคิดนี้ผ่านการวิเคราะห์บริบท (contextual analysis) พยายามบรรลุวัตถุประสงค์และตอบประเด็นคำถามข้างต้น

เนื่องจากบทความนี้ต้องการศึกษาชีวอำนาจและชีวการเมืองด้วยระเบียบวิธีวิจัยของสายมนุษยศาสตร์ซึ่งเน้นการวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวคิด จึงอาจไม่ได้นำเสนอข้อมูลเชิงสถิติหรือลงภาคสนามเพื่อสุ่มเลือกตัวอย่างตามระเบียบวิธีวิจัยแบบสังคมศาสตร์ แต่การทำความเข้าใจในแนวคิด

ดังกล่าวสามารถนำไปสู่ข้อสรุปที่พิสูจน์ต่อยอดในทางสังคมศาสตร์ได้อย่าง
เกื้อกูลกัน

อภิปรายผลการวิจัย

บทความนี้ขออภิปรายผลการศึกษิตตามหัวข้อที่จัดระเบียบไว้ดังนี้
(หนึ่ง) แนวคิด “ชีวอำนาจ” และ “ชีวการเมือง” โดยภาพกว้างหรือภาพรวม
(สอง) ชีวการเมืองกับภาวะโรคระบาด (สาม) ผลกระทบของอำนาจแบบ
ชีวการเมืองต่อสังคมไทย

(หนึ่ง) “ชีวอำนาจ” (Biopower) และ “ชีวการเมือง” (Biopolitics)
โดยภาพรวม

ในเบื้องต้น แนวคิด “ชีวการเมือง” อาจฟังไม่คุ้นเคยในหมู่นักวิชาการ
ไทย แต่ในต่างประเทศโดยเฉพาะชาติตะวันตก ชีวการเมืองเป็นคำศัพท์ที่ได้
รับการศึกษาและถูกนำมาใช้อย่างกว้างขวางในหลายวงการ จุดเริ่มต้นของ
แนวคิดนี้สามารถสวย้อนกลับไปได้ไกลถึงปรัชญากรีก เมื่อเพลโตมองว่า
มนุษย์แต่ละคนแตกต่างกันจากภายใน เราทั้งหลายเกิดมามีคุณสมบัติและ
ความสามารถไม่เหมือนกัน เฉพาะบางคนเท่านั้นที่มีความสามารถในการ
ปกครอง ในขณะที่คนส่วนใหญ่เกิดมาเพื่อทำหน้าที่ผลิต ความเชื่อนี้สนับสนุน
ชีวการเมืองโดยนัยแฝง เพราะยังไม่มีการค้าพบทางวิทยาศาสตร์ด้านรหัส
พันธุกรรมอธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ การประเมินและตัดสินมนุษย์คนหนึ่ง
จึงดูที่สภาพแวดล้อมและพฤติกรรมที่เขาแสดงออกมาภายนอก

ในทางรัฐศาสตร์ ชีวการเมืองเป็นแนวคิดที่ชัดเจนขึ้นตั้งแต่ศตวรรษ
ที่ 16 เมื่อพฤติกรรมนิยมไม่สามารถตอบโจทย์ทางสังคมได้ครอบคลุมเพียง
พอ เช่น จะอธิบายพฤติกรรมการรับสินบนของนักการเมืองคนหนึ่งที่มีพื้นฐาน
ทางครอบครัวและเศรษฐกิจใกล้เคียงกับอีกคนที่เชื้อสายสุจริตได้อย่างไร
ชีววิทยาว่าด้วยยีน (หน่วยพันธุกรรม) และทฤษฎีวิวัฒนาการจึงถูกนำมา
พิจารณาร่วมด้วย แนวคิดนี้วางอยู่บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่า พฤติกรรมทางการ
เมืองของมนุษย์เป็นผลลัพธ์มาจากกระบวนการวิวัฒนาการอันยาวนาน โดย
มีการทำงานของหน่วยพันธุกรรมที่ตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมเป็นตัวควบคุม
กำกับ สำหรับบางคนแล้วหน่วยพันธุกรรมทำหน้าที่ได้อย่างมีความเหมาะสม

เชิงหลอมรวม (inclusive fitness) ทำให้เขามีพฤติกรรมไปในทางเพิ่มพูนประโยชน์ด้านการเมืองและสังคม ซึ่งหน่วยพันธุกรรมนี้สามารถส่งต่ออยู่รุ่นต่อไปได้อีกด้วย ชีวการเมืองในรัฐศาสตร์บางสาขาจึงศึกษาเรื่องของหน่วยพันธุกรรม การทำงานของสมอง หรือกระบวนการวิวัฒนาการ โดยถือว่าปัจจัยทางชีววิทยาเหล่านี้ส่งผลต่อทัศนคติ แนวโน้ม และพฤติกรรมทางการเมืองของบุคคล (Peterson and Somit, 2017: 5-8)

นอกจากเป็นคำที่ใช้ในทางรัฐศาสตร์ ชีวการเมืองยังเป็นคำที่พบเห็นการใช้ในทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์อีกหลายสาขา อาทิ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ประวัติศาสตร์และปรัชญาการเมืองตะวันตก วัฒนธรรมศึกษา สังคมวิทยา และโลกาภิวัตน์ศึกษา บ่อยครั้งที่คำว่า “ชีวการเมือง” ได้รับความอธิบายไว้ใกล้เคียงกับคำว่า “ชีวอำนาจ” จนดูเหมือนคำทั้งสองมีความหมายใช้แทนกันได้ Foucault ชี้ว่า อำนาจแห่งความเป็นใหญ่ของผู้ปกครองในอดีต (บางแห่งเรียกรัฐธรรมาธิปไตย บางแห่งเรียกองค์อธิปัตย์) คือการมีสิทธิ์ที่จะตัดสินใจชีวิต (หรือความเป็น) และความตายของคนอื่น แต่การตัดสินใจเช่นนั้นเกิดจากความพยายามปกป้องอธิปไตยและความอยู่รอดของปัจเจกบุคคล การตัดสินใจให้ชีวิตแก่คนหนึ่งหรือทำให้อีกคนหนึ่งตาย ไม่ได้เกิดขึ้นจากการชี้ขาดตามอำเภอใจต่อร่างกายนั้นโดยตรง แต่เกิดขึ้นจากปัจจัยแวดล้อมอื่น สิทธิ์ที่จะแสดงอำนาจเหนือชีวิตและความตายนั้นเป็นสิทธิ์โดยชอบธรรมเพียงทางอ้อม และเป็นการใช้สิทธิ์แบบ “ทำให้ตาย” หรือ “ยอมให้อยู่” (Foucault, 1998: 136)

ชีวอำนาจเริ่มต้นขึ้นตั้งแต่ศตวรรษที่ 16-17 เมื่ออำนาจจากภายนอกที่กระทำต่อชีวิตหนึ่ง ๆ ดำเนินไปในสองรูปแบบที่ไม่ได้ขัดแย้งกัน กลับสนับสนุนกันเป็นสองขั้วความรู้แห่งชีวการเมือง รูปแบบแรกเป็นอำนาจที่วางศูนย์กลางไว้ตรงร่างกายของมนุษย์และมองมันในฐานะเป็นเครื่องจักรใช้งานชิ้นหนึ่ง ๆ ซึ่งมีหน้าที่เฉพาะ การสร้างวินัย (disciplines: an anatomo-politics of the human body) จึงเป็นการบริหารอำนาจในรูปแบบแรก รูปแบบที่สองเป็นอำนาจที่วางศูนย์กลางไว้ตรงร่างกายของมนุษย์เช่นกันแต่มองในฐานะเป็นกลไกของเผ่าพันธุ์ชีวิตที่รองรับกระบวนการทางชีววิทยาทั้งหลายของประชากรโดยภาพรวม เช่น การสืบพันธุ์ การเกิด การตาย สุขภาพ ความคาด

หวังในชีวิต ตลอดจนการมีอายุยืน เพราะเป็นเรื่องของกลไกทางชีววิทยา การบริหารอำนาจในรูปแบบที่สองจึงเป็นการควบคุมกำกับ (regulatory controls: a biopolitics of the population) ทั้งสองรูปแบบของการบริหารอำนาจที่มีต่อชีวิต (ผ่านร่างกาย) คือลักษณะของชีวอำนาจที่ลงทุนกับชีวิตมนุษย์ (Foucault, 1998: 139-141)

ในยามปกติเมื่อมองจากมุมมองของปัจเจกบุคคล ชีวอำนาจเป็นอำนาจที่มุ่งกระทำต่อร่างกายของมนุษย์ มันแทรกซึมอยู่ทั่วไปและขับเคลื่อนไปตามบริบทสังคม ไม่มีใครเป็นเจ้าของอำนาจแบบนี้ แต่ผู้ปกครองที่ชาญฉลาดจะรู้วิธีสร้างและใช้อำนาจแบบนี้ต่อพลเมือง เริ่มต้นจากการทำให้ประชาชนรู้สึกว่าร่างกายของเขามีค่าและสุขภาพกายที่ดีจะส่งเสริมชีวิตในทุกด้าน หากผ่านการจัดระเบียบวินัยชีวิตส่วนตัวให้ได้ก่อน เช่น ไม่ดื่มเหล้า ไม่นอนดึก หรือออกกำลังกายสม่ำเสมอ ร่างกายนั้นก็อยู่ในสภาพปกติพร้อมใช้งาน ซึ่งความเป็นปกติจะนำไปสู่ความสำเร็จและความมั่งคั่งในเวลาต่อมา ดังนั้น ระเบียบวินัยจึงเป็นมาตรวัดแรกที่ทำให้ร่างกายอยู่ภายใต้การควบคุม อยู่ใต้บังคับหรืออยู่ในโอวาทของความเชื่อ แต่ยังเป็นแค่ความเชื่อของคน ๆ เดียว เมื่อควบคุมร่างกายของบุคคลหนึ่งโดยบุคคลนั่นเอง และควบคุมผ่านความเชื่อที่ถูกป้อนให้แก่บุคคลนั้นได้แล้ว ชีวอำนาจก็จะสร้างโครงข่ายของการตรวจสอบจนทำให้บุคคลนั้นสูญเสียความเป็นตัวของตัวเองไป ความมีวินัยจะสร้างเสริมอัตลักษณ์ทางสังคมให้แก่คน ๆ หนึ่ง จากนั้นอัตลักษณ์ทางสังคมของคน ๆ นั้นก็จะสั่งสอนตัวตนของเขาให้มีร่างกายที่อยู่ในโอวาท (อ้างที่ศนะของ Foucault ในงานของ จารุณี, 2561: 144-146) คำอธิบายตรงนี้แสดงถึงวิถีโคจรของชีวอำนาจ

เมื่อมองจากมุมมองของสังคม ชีวอำนาจเกี่ยวข้องโดยตรงกับเรื่องของเศรษฐกิจ มันเป็นปัจจัยขับเคลื่อนที่จำเป็นต่อการพัฒนาระบบทุนนิยม ทุนนิยมจะพัฒนาไม่ได้หากไม่นับร่างกายของมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของทุน ทั้งในแง่ที่มันเป็นเครื่องจักรสู่การผลิตและเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจ ร่างกายของมนุษย์เป็นทุนทางเศรษฐกิจที่พัฒนาได้ ธรรมชาติของลัทธิเสรีนิยมจึงมองร่างกายของพลเมืองเป็น “พื้นที่” สำหรับการลงทุนซึ่งต้องมีการจัดระเบียบ การจัดระเบียบในที่นี้หมายถึงการต้องรักษา

ร่างกายของพลเมืองให้แข็งแรงพร้อมใช้งานอยู่เสมอ หากส่วนใดส่วนหนึ่งมีปัญหาที่อาศัยความรู้ทางการแพทย์เข้าจัดการกับปัญหานั้น ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพและโรคจึงกลายเป็นมาตรฐานหรือระเบียบที่ใช้ควบคุมชีวิตของประชากรไปโดยปริยาย Esposito ชี้ว่า การเป็นมนุษย์ไม่ใช่แค่การมีร่างกาย แต่หมายถึงการดูแลปกป้องกลไกการทำงานของอวัยวะต่าง ๆ เพื่อให้สายพันธุ์ดำรงอยู่ได้ยืนยาวและสมบูรณ์พร้อมที่สุด (อ้างทัศนะของ Esposito ในงานของ นฤพันธ์, 2561: 64-65)

เมื่ออำนาจต่อชีวิตมองร่างกายเป็นทุนหรือทรัพยากรมีค่า เป็นทรัพย์สินที่ต้องรักษาไว้เพื่อใช้ประโยชน์ในทางสังคมให้นานที่สุด การตัดสินใจของผู้ปกครองเรื่องความเป็นความตายจึงถูกปรับเปลี่ยนมุมมอง จากอำนาจอธิปไตยแบบเดิมที่ใช้สิทธิ์ตัดสินชีวิตแบบ “ยอมให้อยู่” (let live) หรือ “ทำให้ตาย” (take life) ชีวอำนาจแตกต่างจากอำนาจแบบเดิมนั้นเพราะใช้สิทธิ์ตัดสินชีวิตแบบ “ทำให้อยู่” (make life) หรือ “ไม่ให้ตาย” (disallow life to death) แต่ในบางกรณีชีวอำนาจก็อาจใช้สิทธิ์เหนือชีวิตแบบ “ยอมให้ตาย” (let die) ซึ่งการยอมหรือปล่อยให้ตายเกิดขึ้นได้ในกรณีที่ชีวิตนั้นได้รับการพิจารณาแล้วว่า ร่างกายของเขาไม่ผ่านเกณฑ์ของการทำให้เป็นปกติในทางสังคม หรือการตายของร่างกายเขาสามารถสนับสนุนการเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของร่างกายอื่น (Foucault, 1998: 138; Coleman and Grove, 2009: 497)

ด้วยเหตุข้างต้นจึงกล่าวได้ว่า ชีวอำนาจแตกต่างจากอำนาจอธิปไตยแบบเดิมหลายประการทั้งโครงสร้างและลักษณะ ชีวอำนาจมีเส้นทางโคจรที่สนับสนุนชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีทางร่างกายเพื่อบรรลุเป้าหมายในทางสังคมและเศรษฐกิจทุนนิยม เพราะให้ค่าแก่ร่างกายมนุษย์ในแง่บวกจึงทำให้ชีวอำนาจสามารถเข้าจัดการกับร่างกายเป็น ๆ ของมนุษย์ได้โดยตรง และก็เพราะไม่คุกคามชีวิตผ่านการลงโทษหรือหยาคติว่าด้วยความตาย จึงไม่ถูกคัดค้านหรือสกัดกั้นโดยง่ายเหมือนอำนาจการเมืองแบบเก่า ในขณะที่วิถีโคจรของอำนาจการเมืองต่อชีวิตแบบเก่านั้นใช้ความยึดเหนี่ยวนำกัฏของกฎหมาย (หรือการทำให้ตาย) ช่มกัการาพพลเมือง แต่ชีวอำนาจใช้พลังร่วมจากชีวิตพลเมือง (หรือการทำให้อยู่ – generating forces) ขับเคลื่อน เติบโต และบรรลุเป้าหมายของรัฐโดยไม่ทำให้ใครต้องรู้สึกเกรงกลัว แม้จะพยายามสร้างอิทธิพลเชิงบวก

ต่อชีวิตหรือจัดการร่างกายไปในทางเพิ่มพูนประโยชน์ แต่สิ่งที่ชีวอำนาจซ่อนเร้นไว้ในความพยายามนั้นก็คือการกำกับควบคุมอย่างครอบคลุมโดยแยบยล ประชาชนไม่รู้สึกรู้ว่าพวกเขาถูกกดขี่ให้กลัวด้วยอำนาจบางอย่างจึงไม่หวาดระแวงต่อการตรวจสอบ พวกเขาไม่ต่อต้านรัฐบาลตราบท่าที่ร่างกายของพวกเขาได้รับการประเมินว่ามีค่าต่อการดำรงอยู่และได้รับการดูแล ชีวอำนาจจึงสร้างผลลัพธ์เป็นประสิทธิผลในหมู่พลเมืองได้มากกว่าอำนาจการเมืองแบบเก่า (Adams, 2017)

ชีวอำนาจสัมพันธ์กับชีวการเมืองอย่างแยกไม่ออก เพราะชีวอำนาจบริหารจัดการในแบบที่เชื่อมชีววิทยาเข้ากับการเมืองเพื่อกำกับควบคุมพลเมืองผ่านกลไกของการทำให้เป็นปกติ ชีวอำนาจใช้เครื่องมือและเทคนิคหลากหลายในการใช้ประโยชน์จากกระบวนการแห่งชีวิตอย่างสูงสุด เพื่อบรรลุซึ่งการจัดการกับร่างกายและการควบคุมประชากร อาจกล่าวได้ว่าชีวการเมืองโดยนัยกว้างก็คือภาคปฏิบัติของชีวอำนาจ มันทำให้ชีวอำนาจเกิดผลในเชิงรูปธรรมทางสังคม ชีวการเมืองเป็นเทคโนโลยี นโยบาย หรือกลยุทธ์ของรัฐบาลในการจัดการชีววิทยาแห่งชีวิต ไม่ใช่แค่ใช้ประโยชน์จากชีวิตในเชิงชีววิทยาอย่างเต็มที่ หากยังกำหนด แบ่งแยก จัดระเบียบ และควบคุมชีวิตได้ด้วย การสร้างหลักเกณฑ์ทำให้ชีวิตเป็นปกติผ่านความรู้ทางการแพทย์และสาธารณสุข คือหลักปฏิบัติของชีวอำนาจและดังนั้นจึงเป็นเรื่องของชีวการเมือง การทำให้ชีวิตเป็นปกติในทางสังคมสื่อนัยถึงการไม่ยินยอมให้ชีวิตถูกแทนที่ด้วยความตายโดยง่ายอีกด้วย (Lightsay, 2017; Sharma, 2016)

ชีวการเมืองดำเนินวิถีแห่งอำนาจในแบบที่ไม่ได้ขับเคลื่อนโดยตรงรอบอธิปไตย กฎหมาย ข้อบัญญัติ หรือเขตแดน จนดูราวกับว่ามันเป็นอำนาจแบบหลังอธิปไตย (post-sovereign power) หรือไม่ใช่อำนาจอธิปไตย (non-sovereign power) โดยเป็นวิถีทางแห่งการใช้อำนาจที่อยู่นอกกรอบความเข้าใจอธิปไตยแบบเดิมที่อิงอาศัยการบังคับใช้กฎหมาย แต่ก็ไม่ใช่กฎหมายไม่จำเป็นสำหรับการใช้อำนาจแบบนี้ การอยู่นอกกรอบความเข้าใจหมายความว่าอำนาจแบบนี้ (หรือชีวอำนาจ) เป็นบางสิ่งที่ถูกทำให้แปลกแยกได้ ทำให้จ้านกันได้ มันจึงยืดหยุ่น เป็นมิตร และซ่อนเร้นมากกว่าอำนาจแห่งกฎหมาย อีกทั้งมีลักษณะพื้นฐานทางชีววิทยาของมนุษย์เป็นวัตถุของกลยุทธ์

ทางการเมือง ชีวการเมืองเกี่ยวข้องกับการทำให้สังคมเป็นปกติ (normalizing society) ส่วนการทำให้สังคมเป็นปกติก็เป็นผลผลิตของการปรับแก้สิทธิอำนาจทางนิติอธิปไตย (adjustments to sovereign-juridical authority) ซึ่งการปรับแก้ขั้นแรกคือฝึกฝน ตรวจสอบ ควบคุม ตลอดจนลงโทษร่างกายของปัจเจกบุคคลเพื่อให้ถูกต้อง ส่วนการปรับแก้ขั้นต่อไปจะเป็นการควบคุมเผ่าพันธุ์ การจัดการทั้งหลายนี้ก็เพื่อให้พลเมืองมีชีวิตที่เป็นปกติและก่อประสิทธิผล (productive) รวมทั้งกำจัดหน่วยพันธุกรรมที่ไม่เหมาะสมเพื่อให้การตายของชีวิตหนึ่งสนับสนุนการสร้างประสิทธิผลในชีวิตที่เหลืออื่น (อ้างทัศนะของ Foucault ในงานของ Coleman and Grove, 2009: 493)

โดยอาศัยแนวคิดเรื่องชีวิตที่มีประสิทธิผลเข้ามาเกี่ยวข้องกับการเมือง Negri อ้างแนวคิดของ Spinoza ที่ว่า ชีวิตที่มีประสิทธิผล (productive life) คือชีวิตที่สามารถประกอบร่างความเป็นจริงทางสังคมซึ่งไม่เพียงสนับสนุนความสามารถที่จะมีอยู่ แต่ส่งเสริมขอบเขตของการมีอยู่นั้น ๆ ได้ด้วย กล่าวคือมันก่อให้เกิดรูปแบบและวิถีทางของการมีอยู่ใหม่ ๆ ในทางภววิทยาขึ้นมา ชีวการเมืองแสดงอำนาจที่สร้าง “ชีวิต” ทางสังคมทั้งหมดขึ้นมาในแต่ละช่วงกาลปัจจุบันที่เกิดขึ้น (อ้างทัศนะของ Negri ในงานของ Coleman and Grove, 2009: 499) อำนาจแบบนี้ใช้ชีวิตของพลเมืองเป็นเชื้อเพลิงหรือวัตถุดิบอำนาจเพราะอำนาจโดยตัวของมันเองไม่สามารถสร้างศักยภาพ ร่างกายของมนุษย์ในฐานะสัตว์สังคมถูกให้ค่าไว้ในฐานะเป็นพื้นที่ของขุมกำลังที่สามารถปรับแต่งและใช้งานได้ อำนาจเกาะติดชีวิตทางสังคมไว้เพื่อใช้ร่างกายจากชีวิตเหล่านั้นเป็นเชื้อเพลิงแก๊มน้ำมัน (Takacs, 2017: 8) โดยนัยนี้รัฐต้องเกาะยึดแรงงานเพื่อดูดซับประสิทธิผลจากแรงงานนั้นมาเป็นอำนาจของรัฐ หรือร่างกายของมนุษย์มีความสำคัญต่อการเมือง เพราะศักยภาพของร่างกายที่อยู่ภายใต้การกำกับควบคุมให้เป็นปกติสามารถคำนวณอำนาจของรัฐ

(สอง) ชีวการเมืองกับภาวะโรคระบาด

ชีวการเมืองได้รับความสำคัญมากขึ้นในสถานการณ์ที่มีโรคระบาดวงกว้างระดับโลก เพราะชีวการเมืองทำให้โรคระบาดนั้น ๆ ถูกมองว่าเป็นสงครามแห่งเชื้อโรคที่กำลังคุกคามชีวิตและสวัสดิภาพของประชาชน พรหมแดน

ระหว่างประเทศและเขตเมืองถูกปิดกั้นในขณะที่ระยะห่างระหว่างบุคคลถูกกำหนดขึ้น (เช่นไม่ควรอยู่ใกล้กันเกิน 1-2 เมตรแม้จะพักอาศัยในครอบครัวเดียวกัน) สถานที่สาธารณะทั้งหมดถูกสั่งปิดและกลางคืนหลังสี่ทุ่มจนถึงรุ่งสางคือเวลาวิกาลที่รัฐประกาศห้ามผู้คนออกนอกที่พักอาศัย (เคอร์ฟิว) ในสถานการณ์เช่นนี้จำเป็นที่ประชาชนจะต้องร่วมมือกันต่อต้านภัยคุกคามแห่งโรคระบาดด้วยการปฏิบัติตนตามหลักเกณฑ์ มาตรฐาน หรือบรรทัดฐานแห่งการมีชีวิตปกติอย่างเคร่งครัด หลักเกณฑ์นี้ถูกสร้างขึ้นโดยหน่วยงานด้านการแพทย์และสาธารณสุขที่ทำงานร่วมกับหน่วยงานด้านความมั่นคงของรัฐบาล

จากเดิมศูนย์กลางซึ่งทำหน้าที่เผยแพร่ข้อมูลด้านโรคระบาดในประเทศไทย หรือศูนย์บริหารสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคติดเชื้อโคโรนา 2019 (ศบค.) ได้กลายเป็นหน่วยงานของรัฐในการเผยแพร่ระเบียบ หลักเกณฑ์ หรือมาตรฐานการใช้ชีวิตของผู้คนในยามโรคระบาด วิถีชีวิตแบบปกติใหม่ (the new normal way of life) จึงได้รับการบัญญัติขึ้น สาระโดยย่อของวิถีชีวิตแบบปกติใหม่ก็คือให้สวมหน้ากากอนามัย (หรือหน้ากากผ้าในกรณีของชาวบ้าน) เวลาออกนอกบ้านเสมอ พกขวดแอลกอฮอล์สำหรับฉีดพ่นสถานที่หรือเจลล้างมือแอลกอฮอล์ติดกระเป๋าทำความสะอาดมือแทนสบู่ให้บ่อยครั้ง อาบน้ำสระผมทันทีเมื่อกลับถึงบ้าน ไม่ใช่ช้อนกลางทานอาหารร่วมกับผู้อื่น ทำงานออนไลน์หรือทำธุรกรรมผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ให้มากขึ้นเพื่อลดการเดินทางออกข้างนอก เป็นต้น แม้ภายหลังจะมีการผ่อนคลายระยะต่าง ๆ แล้วในประเทศไทย การทานอาหารในร้าน ติดต่อธนาคาร เดินเล่นในที่สาธารณะ หรือแม้แต่ขึ้นลงบันไดเลื่อนก็ยังคงต้องเป็นไปแบบเว้นระยะห่างทางสังคม เหล่านี้ไม่ใช่กฎหมายบัญญัติให้พลเมืองต้องปฏิบัติตาม แต่พลเมืองก็ยินดีทำตามวิถีชีวิตปกติใหม่ เพราะมันสร้างความรู้สึกมั่นคงและปลอดภัยให้แก่พวกเขา ทำให้พวกเขาารู้สึกว่าชีวิตและสุขภาพของพวกเขาได้รับการปกป้อง ลักษณะของการใช้อำนาจแบบเอาสุขภาพเป็นตัวตั้ง วางค่าชีวิตคนไว้สูงเป็นประหนึ่งเป้าหมายที่รัฐต้องปกป้อง (แต่ที่จริงแล้วเป็นวิถีทางให้รัฐบรรลุเป้าหมายอื่นที่ซ่อนเร้นอยู่) ไม่มีการบังคับฝืนใจ แต่ทำให้ประชาชนพร้อมใจกันทำตัวเองให้สอดคล้องกับมาตรฐานใหม่โดยยอมรับให้การตรวจสอบเป็นเรื่องธรรมดา หรือยินดีให้การกำกับควบคุมชีวิตเป็นส่วนหนึ่งของการใช้ชีวิตประจำ

วัน เหล่านี้คือหลักคิดที่นักปรัชญาและนักวิชาการจำนวนหนึ่งเชื่อว่าเป็นการบริหารอำนาจรัฐแบบชีวการเมืองที่เน้น “การทำให้เป็นปกติ” ผ่าน “หลักเกณฑ์” หรือ “บรรทัดฐาน” มากกว่าผ่าน “กฎหมาย” ในทางสังคม (อ้างทัศนะของ Agamben, Esposito และ Benvenuto ใน Foucault and Others, 2020)

แม้ชีวการเมืองจะส่งเสริมการมีสุขภาพดีของประชาชน แต่มันก็สามารถสนับสนุนสงครามและความรุนแรงได้ทันทีหากเพียงมาตราวัดความเป็นปกติใหม่นั้นถูกทำลายโดยคนบางกลุ่ม ในกรณีนี้กฎหมายไม่ได้ก่อให้เกิดความรุนแรง หากแต่ความกลัวตายของพลเมืองที่รู้สึกกว่าชีวิตของพวกเขาถูกคุกคามอยู่ด้วยศัตรูที่มองไม่เห็นจากภายนอกต่างหาก ความกลัวตาย ความตื่นตระหนกต่อข้อมูลตัวเลขทางสถิติ และความไม่รู้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกลายพันธุ์ของไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ทำให้เกิดความรุนแรงไปพร้อมกับการยอมจำนนต่ออำนาจ อะไรก็ตามที่ทำให้คนเชื่อว่าจะสามารถทำให้ปลอดภัยปลอดภัยเพื่อ พวกเขาจะยอมรับและปฏิบัติตามโดยง่าย เหตุผลอยู่นอกเหนือการตัดสินใจของพวกเขา เพราะสิ่งที่พวกเขาต้องการคือความปลอดภัยของชีวิตและความมั่นคงด้านสุขภาพ การเมืองที่เข้าใจจิตวิทยาของผู้คนและสามารถชี้นำชีวิตของพวกเขาไปสู่ฐานรากของชีวกำเนิด ทำให้พวกเขาเห็นร่างกายของตนเองเป็นเรื่องของชีวเคมีที่จำเป็นต้องได้รับการปกป้องไปพร้อมกับการตรวจสอบและเพิ่มประสิทธิภาพอยู่เสมอ การเมืองนั้นจะสามารถครอบงำผู้คนได้อย่างเบบบลพร้อมทั้งขับเคลื่อนทุนนิยมได้อย่างยั่งยืน

การสร้างภาพมนุษย์กำลังถูกคุกคามโดยกองทัพไวรัสตระกูลโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ในแง่หนึ่งคือการละทิ้งข้อเท็จจริงทางวิทยาศาสตร์ที่ว่าไวรัสคือหน่วยโมเลกุลโปรตีนที่มีอยู่ในโลกนี้ตั้งแต่ก่อนกำเนิดมนุษยชาติ (Hogan, 2012) การที่ไวรัสกลายพันธุ์ถือเป็นเรื่องปกติเท่า ๆ กับที่สัตว์โลกทั้งหลายรวมทั้งมนุษย์มีการเปลี่ยนแปลงตามกระบวนการวิวัฒนาการอยู่เสมอ การกลายพันธุ์ของไวรัสจำนวนมากเกิดขึ้นเพื่อพัฒนาสายพันธุ์ของสัตว์และพืชที่มันเกาะยึดอาศัยให้เติบโตแข็งแรงขึ้น แต่การเกาะยึดของไวรัสในฐานะปรสิตภายในเซลล์ของสิ่งมีชีวิตก็สามารถทำให้สัตว์และพืชที่มีภูมิคุ้มกันต่ำเสี่ยงที่จะติดโรคและตายไป เหล่านี้คือข้อเท็จจริง (fact) และเป็นข้อเท็จจริง

ทางวิทยาศาสตร์ที่ไม่ถูกนำเสนอเพราะไม่มีประโยชน์ในทางการเมือง สิ่งที่รัฐสนใจไม่ใช่ข้อเท็จจริงแต่เป็นอำนาจ อำนาจที่สามารถทำให้พลเมืองอยู่ในกรอบที่ต้องการ เมื่อประชาชนตื่นตระหนกจากภาพที่สื่อการเมืองตอกย้ำทั้งวันทั้งคืนว่าไวรัสอยู่รอบตัวเราเต็มไปหมด มันพร้อมที่จะเข้ามาโจมตีถ้าเพียงแต่มีใครเปิดประตูบ้านประตูเมืองให้แก่มัน ภาพจินตนาการลักษณะนี้แสดงให้เห็นว่ามนุษย์กำลังเผชิญหน้ากับสิ่งที่เรียกว่าไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ก็ดีหรือโควิด-19 ก็ดี อยู่ในเวลาหนึ่ง ๆ จริง (in the real time) แต่การต่อสู้ไม่ได้เกิดขึ้นในสถานที่จริง (not in the real place) หากเป็นการต่อสู้กับศัตรูในพื้นที่เสมือนจริง (in the virtual space) ที่ถูกวางทับซ้อนไว้บนโลกที่เราอยู่ โดยมีอำนาจชีวการเมืองอยู่เบื้องหลังคอยขับเคลื่อนทั้งชีวิตทางสังคมและยึดโยงชีวิตทางชีววิทยาของแต่ละบุคคลทั้งหลายเข้าไว้ด้วยกัน

ชีวการเมืองมีสองด้าน ด้านหนึ่งคือยืนยันชีวิตและเพิ่มพูนประสิทธิผลนับเป็นมุมมองด้านบวก ส่วนอีกด้านคือปฏิเสธชีวิต (นั่นคือปล่อยให้ตาย) และทำลายล้าง นับเป็นมุมมองด้านลบ (Esposito and Pettinato, 2011: 211) เมื่อร่างกายของมนุษย์ซึ่งถูกถอดรื้อจนเหลือแต่โครงสร้างชีวเคมีในระดับเซลล์ต้องมาต่อกรกับกองทัพไวรัสซึ่งก็เป็นส่วนประกอบชีวเคมีในระดับโมเลกุล ความกลัวย่อมบังเกิดเพราะมนุษย์กับไวรัสกลายเป็นสิ่งมีชีวิตและสิ่งที่มีชีวิตที่อยู่ในระบบชีววิทยาเดียวกัน แต่ไวรัสตัวเล็ก ลึกลับ ว่องไว และเป็นปรสิทยิ่งกว่ามนุษย์มาก มันจะเข้ามาในร่างกายทางใดและเมื่อใดเป็นสิ่งที่มนุษย์ไม่รู้เมื่อยังไม่รู้และเมื่อความรู้ทางวิทยาศาสตร์ยังป้องกันมนุษย์จากความป่วยและความตายไม่ได้ ทางรอดที่ดูเข้าใจง่ายที่สุดสำหรับมนุษย์ก็คือ การรวมหมูกันแบบวันระยะห่างไว้แต่ให้อยู่ภายใต้การตรวจสอบและควบคุมโรคอย่างต่อเนื่องเคร่งครัด ในยามโรคระบาดตามนุษย์ต้องการความรู้เพื่อปฏิบัติตนให้ถูกต้องสอดคล้องกับสถานการณ์ ซึ่งความรู้ที่สนับสนุนการมีชีวิตและสุขภาพก็คือความรู้ด้านการแพทย์และสาธารณสุข ยามปกติความรู้และประสบการณ์ของแพทย์จะได้รับการยอมรับจากประชาชนโดยง่ายอยู่แล้ว แต่ในช่วงเวลาฉุกเฉินเช่นนี้ แม้สิ่งที่แพทย์คนหนึ่งกล่าวจะเป็นเพียงความเชื่อ ความคิดเห็นหรือข้อสมมติฐานส่วนตัวของแพทย์คนนั้น แต่เมื่อมันผ่านสื่อออกมาแล้วชีวการเมืองก็จะทำให้ความเชื่อนั้นกลายเป็นความจริงได้โดยไม่ต้องผ่านการ

พิสูจน์ โดยถือว่าคำพูดของแพทย์คนนั้นทำให้คนไม่ประมาทและเตรียมความพร้อม ซึ่งนั่นตอบสนองเป้าหมายที่ต้องการได้ดีกว่าการเอาแต่นำเสนอข้อเท็จจริงกลาง ๆ ทางวิทยาศาสตร์

เมื่อเกิดความกลัวตายจากโรคระบาด แต่ละชีวิตจะสร้างเครื่องกีดขวางด้วยการปิดกั้นตัวเองออกจากสิ่งแวดล้อมและสิ่งมีชีวิตอื่น ในขณะที่ชีวการเมืองยืนยันคุณค่าแห่งชีวิตเชิงหมู่ของพลเมือง แต่มันก็ปฏิเสธชีวิตเชิงหมู่ด้วยการสร้างหลักเกณฑ์เว้นระยะห่างทางสังคม ในขณะที่ชีวการเมืองสนับสนุนให้ชีวิตมีประสิทธิผลด้วยการทำให้ร่างกายแข็งแรง แต่มันก็พร้อมจะก่อให้เกิดความรุนแรงในเชิงทำลายล้าง หากชีวิตใดละเมิดมาตรฐานของการทำให้เป็นปกติ หรือยอมให้ตายได้หากร่างกายใดไม่ผ่านเกณฑ์ปกติของการมีชีวิตในทางสังคม ชีวการเมืองมองชีวิตเป็นวัตถุที่ต้องปกป้อง แต่ก็ใช้ชีวิต (เน้นร่างกาย) เป็นขุมกำลังที่จุดอำนาจให้แก่การเมืองและเศรษฐกิจ (Esposito and Pettinato, 2011: 212) โดยผ่านการทำให้กลัวหรือตื่นตระหนกจนได้ที่ มนุษย์จะยินยอมละทิ้งเสรีภาพส่วนบุคคลเพื่อแลกกับความมั่นคงด้านสุขภาพ ถ้าปราศจากสื่อการเมืองรายงานข่าวอย่างรวดเร็วและทันเหตุการณ์ ผู้คนก็จะประมาท ขาดการเตรียมพร้อม หรือไม่ระมัดระวังตัวในภาวะโรคระบาด แต่การรับสื่ออย่างรวดเร็วโดยไม่ไตร่ตรองก็ทำให้คนตื่นตระหนก เชื่อง่ายอย่างไร้เหตุผล และขาดความรอบคอบเช่นเดียวกัน

ชีวการเมืองสร้างโอกาสแห่งการให้ความรู้ด้านสุขภาพและการเตรียมความพร้อมด้านสาธารณสุขที่ถูกต้องให้แก่ประชาชน แต่ชีวการเมืองนั่นเองที่เปิดทางให้มีการกระจายข่าวเกินจริง (hype) จากหน่วยงานด้านการแพทย์และสาธารณสุขจนทำให้ผู้คนหวาดกลัวมากขึ้น (Briggs and Nichter, 2009: 190-193) แล้วความกลัวของประชาชนนั้นก็วนกลับมาเอื้อประโยชน์ต่อชีวการเมืองอีก เพราะมันนำไปสู่ความร่วมมือของพลเมืองได้โดยง่าย ผู้คนจะยอมจำนนต่ออำนาจใดก็ตามที่เชื่อว่าสามารถช่วยพวกเขาให้รอดพ้นจากศัตรูภายนอก โดยเต็มใจยอมรับการถูกควบคุมกำกับจากภายใน กล่าวอีกนัยก็คือนโยบายทำให้คนกลัวตายใช้ได้ผลมากกว่านโยบายทำให้คนกลัวกฎหมาย แม้ความตื่นตระหนกจะทำให้ภูมิคุ้มกันส่วนบุคคลอ่อนแอลง แต่มันกลับส่งเสริมภูมิคุ้มกันทางสังคมให้เข้มแข็งขึ้นจากการปลุกกระดมให้ผู้คนเตรียมร่างกายให้

พร้อมอยู่เสมอ อำนาจแห่งชีวิตการเมืองจึงมีแง่มุมที่ย้อนแย้งกันในหลายด้าน และส่งผลกระทบต่อทั้งทางบวกและลบเมื่อนำมาใช้

(สาม) ผลกระทบของการใช้อำนาจแบบชีวิตการเมืองในสังคมไทย

ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ชีวิตการเมืองเป็นกลยุทธ์หรือเครื่องมือของชีวอำนาจในการกำกับควบคุมพฤติกรรมทางร่างกายของประชากร โดยมีการคำนวณ การประเมินผล การทำให้เป็นแนวคิด และการตัดสินใจที่พุ่งตรงไปยังลักษณะทางชีววิทยาของชีวิตมนุษย์ในทางสังคม (อ้างทัศนะของ Foucault ในงานของ Takacs, 2017: 7) ที่ผ่านมามีการวิเคราะห์แนวคิดชีวิตการเมืองแบบที่ Foucault ชี้ให้เห็นปัญหาแล้วสรุปออกเป็นจุดยืน (หรือแกนคิดหลัก) สามประการที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันอยู่ แกนคิดหลักทั้งสามประการนี้สื่อให้เห็นอัตลักษณ์และปัญหาของอำนาจแบบชีวิตการเมือง รวมทั้งผลกระทบด้านบวกและลบที่อำนาจแบบนี้ก่อให้เกิดแก่สังคม (Takacs, 2017: 7-9)

ประการที่หนึ่ง ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับวัตถุของอำนาจนั้น ชิวอำนาจได้กำหนดค่าชีวิตมนุษย์ไว้ในสองระดับ หนึ่งคือระดับร่างกายของปัจเจกบุคคล สองคือระดับชีวิตของประชากร ร่างกายเป็น ๆ ของมนุษย์ได้รับความหมายใหม่ จากอวัยวะส่วนตัวของแต่ละคนที่ฝึกหัดฝึกฝนจนใช้ประโยชน์ได้ในทางสังคม กลายเป็นพื้นที่แห่งขุมกำลังของเผ่าพันธุ์มนุษย์ทั้งปวงที่ขับเคลื่อนเศรษฐกิจ (เน้นระบอบทุนนิยม) ให้เดินหน้าต่อไป การให้ความหมายเชิงบวกแก่ชีวิตของมนุษย์ทั้งในระดับจุลภาคและมหภาค ทำให้ชีวอำนาจไม่ถูกต่อต้านหรือท้าทาย ประชาชนโดยมากต้องการให้ร่างกายของพวกเขาดีสุขภาพดีอยู่แล้ว จึงไม่เห็นว่าการใช้อำนาจแบบนี้จะส่งผลกระทบต่อชีวิตของพวกเขาอย่างไร โดยเฉพาะในสถานการณ์ที่ล่อแหลมต่อการดำรงอยู่เช่นภาวะโรคระบาด ชิวอำนาจสามารถทำให้ผู้คนรวมตัวกันอย่างหลวม ๆ เพื่อปกป้องและรักษามาตรฐานแห่งการมีชีวิตปกติร่วมกัน ซึ่งแน่นอนว่าตรงนี้เป็นผลกระทบด้านบวกของชีวอำนาจและชีวิตการเมือง

แต่ในยามปกติหรือแม้ในยามโรคระบาดนั่นเอง สิ่งชีวิตการเมืองซ่อนเร้นไว้ในความหมายเชิงบวกที่ให้แก่ชีวิตมนุษย์ก็คือ การทำให้ “คุณค่าเนื้อแท้” ของมนุษย์ตีราคาเป็น “ทุน” หรือ “มูลค่า” ทางเศรษฐกิจได้โดยที่คน

อาจจะไม่รู้ หรือรู้แต่ยินยอมเพื่อแลกเปลี่ยนกับความมั่นคงด้านสุขภาพที่เขาต้องการ ชีวการเมืองสนใจอำนาจที่ใช้ประโยชน์จากร่างกายของมนุษย์ จึงทำให้แต่ละชีวิตถูกลดทอนเป็นเพียงสสารชีวเคมีที่ประเมินค่า คำนวณ และจับต้องแลกเปลี่ยนได้ แม้จะยอมรับตัวตนภายในของแต่ละชีวิตว่ามีความเป็นไทในตัวเอง (หรือมีความสามารถปกครองตัวเองได้ – self-autonomy) แต่ความเป็นไทนั้นก็ถูกทำให้คลุมเครือไปกับเรื่องของการผลิตและทำให้เกิดประสิทธิผลสูงสุด เมื่อร่างกายของคนหนึ่ง ๆ เป็นทั้งตัวตนที่มีอยู่และเป็นวัตถุทางสังคมด้วย ความเป็นไทของเขาจึงอาจถูกประเมินจากความสามารถในการก่อประสิทธิผลมากขึ้นและมากขึ้นผ่านร่างกายของเขาเอง ความเข้าใจทำนองนี้ทำให้ชีวการเมืองเกี่ยวข้งกับการจัดการร่างกายในฐานะทุนหรือทรัพยากร ในขณะที่คุณค่าทางจิตและประสบการณ์ชีวิตของมนุษย์จะเหลือความสำคัญอยู่น้อยมากเมื่อเทียบกับการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ หากมนุษย์ยอมรับความเป็นไทตามความเข้าใจทำนองนี้ไม่ได้ ความขัดแย้งก็จะเกิดขึ้น และเป็นผลกระทบด้านลบของชีวอำนาจและชีวการเมือง

ประการที่สอง ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจนั้น ชีวอำนาจอาจไม่ ถูกนำไปใช้โดยผู้เกี่ยวข้องโดยตรง ในที่นี้คือรัฐ กลับถูกใช้โดยกลุ่มผู้มีความรู้ด้านสุขภาพและสาธารณสุขที่เป็นตัวแทนของรัฐอีกต่อหนึ่ง ความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจกับความรู้ที่สนับสนุนอำนาจจึงขยับจากการใช้กฎหมายสนับสนุนอำนาจอธิปไตยแบบเดิม ไปสู่การใช้วิทยาศาสตร์การแพทย์และการสาธารณสุขสนับสนุนชีวอำนาจ ซึ่งการเปลี่ยนรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจกับความรู้อีกคือการรับรองประกอบและวิถีโคจรของชีวอำนาจนั่นเอง เนื่องจากชีวอำนาจมีลักษณะยืดหยุ่น เป็นเหมือนกรอบคิดหรือกล่องเครื่องมือเพื่อนำไปปรับใช้กับสถานการณ์มากกว่าเป็นหลักการพื้นฐานที่แน่นอนตายตัว การใช้ชีวอำนาจกับการเมืองที่มีรูปแบบแตกต่างกันจึงทำได้ง่ายกว่า ลงทุนน้อยกว่า และไม่ต้องรื้อถอนโครงสร้างการเมืองเดิม

เมื่อรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจกับความรู้เปลี่ยนไป หรือเมื่อผู้ใช้ชีวอำนาจคือตัวแทนขององค์ความรู้ด้านสุขภาพ วิธีทางบริหารอำนาจให้ได้ผลจึงไม่ใช่การบังคับ แต่เป็นการทำให้เชื่อ ทำให้กลัวตาย ทำให้เห็นว่าการมีชีวิตอยู่เป็นของมีค่า ตลอดจนทำให้มองว่าชีวิตรวมหมู่และอยู่อย่าง

สอดคล้องไปในทิศทางเดียวกันคือชีวิตที่ดี เหล่านี้นำไปสู่การสร้างมาตรฐานของความเป็นปกติทางสังคม ความเป็นสถาบัน และความเป็นเชื้อชาติเผ่าพันธุ์เดียวกัน พฤติกรรมใดที่ไม่สอดคล้องเข้ากับมาตรฐานเหล่านี้จะถูกตัดสินให้เป็นอื่นหรือยอมให้ตายได้ถ้าจำเป็นเพื่อรักษาชีวิตที่เหลือไว้ การกำกับ ตรวจสอบ และควบคุมชีวิตมนุษย์ในฐานะสัตว์ชีววิทยาจึงเป็นเรื่องที่ยอมรับได้โดยเฉพาะในเวลาที่มีโรคระบาดวงกว้าง เพราะการควบคุมก็คือการทำให้เชื้อว่าปลอดภัยนั่นเอง

การวางแผนกำกับพฤติกรรม หรือสร้างบรรทัดฐานทางสังคมร่วมกัน แทนที่จะบังคับใช้กฎหมายในเรื่องเกี่ยวกับสุขภาพ ร่างกาย หรือชีวิตนั้นส่งผลเชิงบวกทางจิตวิทยาที่ทำให้ผู้คนไม่รู้สึกรู้สีกออดเพราะถูกบังคับ จึงไม่เกิดแรงเฉื่อยหรือต่อต้าน ยิ่งชีวการเมืองพุ่งเป้าไปที่การมีสุขภาพแข็งแรงทำให้สามารถเพิ่มพูนประสิทธิผลในทุกด้านของชีวิตแต่ละคน ประชาชนก็ยังเกิดแรงจูงใจที่จะรักษาสุขภาพให้ดีเพราะเชื่อว่าตัวเองจะได้รับประโยชน์จากการทำเช่นนั้นในท้ายที่สุด รัฐที่ชาญฉลาดจึงรู้จักใช้ชีวการเมืองสร้างแรงกระตุ้นให้พลเมืองปกครองตัวเองและปกครองกันเองภายใต้มาตรฐานร่วมบางอย่าง ดูเหมือนรัฐไม่ต้องแทรกแซงบังคับ แต่ประชาชนเต็มใจที่จะรักษามาตรฐานนี้ไว้ตราบที่เห็นว่ามันให้ผลดีต่อชีวิตเขา

ในทางกลับกัน การสร้างมาตรฐานของการมีชีวิตปกติมาใช้เป็นเกณฑ์กำกับพฤติกรรมของผู้คนก็สะท้อนปัญหาบางอย่างที่มักไม่มีใครตั้งคำถาม นั่นคืออย่างไรจึงเรียกว่ามาตรฐานของการมีชีวิตปกติ การทำให้เป็นปกตินั้นวัดจากอะไร ใครเป็นคนกำหนด และเป้าหมายระยะยาวของการกำหนดเช่นนั้นคืออะไร ครั้งหนึ่งผู้นำนาซีเยอรมันเคยใช้ชีวการเมืองสร้างบรรทัดฐานทางสังคมว่า ชีวิตปกติคือชีวิตที่มีวินัยและสังคมดีได้เมื่อปลอดภัยสงบ (นัยคือเผ่าพันธุ์ยิว) (Esposito, 2013: 73-74) หากภายหลังโรคระบาดผ่านไปแล้วปรากฏว่าทฤษฎีการเมืองที่ระบุว่า มาตรฐานของชีวิตปกติของชาวไทยคือต้องปลอดภัยคนคิดต่าง เพราะการคิดต่างไม่สร้างประสิทธิผลทางเศรษฐกิจหรือการทำให้สังคมปกติได้ต้องผ่านการทำให้ปลอดภัยซึ่งชาติเสียก่อน เพราะเชื้อซึ่งชาติชอบการชุมนุมไม่เว้นระยะห่างทางสังคม จึงก่อให้เกิดความเสี่ยงที่จะนำโรคระบาดใหม่มาสู่สังคมไทย หากมาตรฐานของการทำให้ปกติถูก

สร้างขึ้นจากกลุ่มอำนาจที่ประกอบอยู่ด้วยอคติอย่างรุนแรงและไม่ยอมรับประชาธิปไตย มาตรฐานนั้นย่อมเอื้อประโยชน์เฉพาะกลุ่มมากกว่าทำเพื่อส่วนรวมจริง ๆ สุดท้ายแล้วมาตรฐานที่ประชาชนเชื่อว่าดีสำหรับทุกคนอาจเป็นเกณฑ์ที่สร้างความเหลื่อมล้ำในทางสังคมมากขึ้น

ยิ่งกว่านั้น การกำกับพฤติกรรมผ่านเกณฑ์ที่ถูกกำหนดขึ้นสามารถนำไปสู่การตรวจสอบและควบคุมประชาชนได้แนบเนียนและแยบยลยิ่งกว่าการบังคับใช้กฎหมาย อีกทั้งเป็นการกำกับควบคุมที่แทรกแฝงอยู่ในการใช้ชีวิตประจำวันของแต่ละคนด้วย เหตุผลง่ายที่สุดก็คือประชาชนไม่สนใจการตรวจสอบตราบเท่าที่เขารู้สึกว่าชีวิตถูกคุกคามโดยรัฐ ยามนี้สิ่งที่คุกคามชีวิตพวกเขาคือไวรัส การตรวจสอบของรัฐจะช่วยบรรเทาความกลัวและสร้างความมั่นคงปลอดภัยให้ด้วยซ้ำ ด้วยเหตุนี้เราจึงไม่รู้สึกผิดปกติอะไรที่เวลาเดินเข้าสถานที่สาธารณะแห่งใดก็จะต้องถูกยิงด้วยเครื่องวัดอุณหภูมิก่อน บางวันถูกยิงมากกว่าสิบรอบและแจกจ่ายเซ็นมากกว่าสิบครั้งเพียงเพราะต้องการชื่อของใช้ส่วนตัว การโหลดแอปติดตามตัวก็เป็นอีกทางเลือกที่ประชาชนไม่รู้สึกว่ามันเป็นควบคุมโดยทางอ้อม ตราบที่เราทั้งหลายยังรักษาเกณฑ์แห่งความเป็นปกติไว้ได้ การตรวจสอบจะไม่ดูเหมือนเป็นการควบคุม ทั้ง ๆ ที่การควบคุมชีวิต (ผ่านการควบคุมโรค) แฝงอยู่เบื้องหลังกิจกรรมทางสังคมของมนุษย์ตลอดเวลา

ประการที่สาม ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความรู้ของชีวิตการเมืองนั้น เมื่อชีวอำนาจบริหารอำนาจตาม “บรรทัดฐาน” ไม่ใช่ตาม “กฎหมาย” ศาสตร์ของการรักษามาตรฐาน สถิติ ตัวเลขบ่งชี้ การคำนวณ หรือการจัดการให้เกิดประสิทธิผล จะถูกนำมาผนวกเป็นส่วนหนึ่งของความรู้ในการกำกับควบคุมพลเมืองควบคู่ไปกับความรู้ด้านการแพทย์และสาธารณสุข โดยใช้ความก้าวหน้าด้านสุขภาพ (เช่นการมีคุณภาพชีวิตที่ดี) หรือพัฒนาการทางสังคมระยะยาว (เช่นสังคมปลอดภัย) เป็นตัวกระตุ้นพฤติกรรมของคนให้เป็นไปตามเป้าหมายที่รัฐต้องการ หากมองแง่บวกนี่เป็นการเปิดโอกาสให้ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพที่ถูกต้องแก่ประชาชน รวมทั้งเตรียมความพร้อมด้านสาธารณสุขให้กระจายไปในระดับท้องถิ่น งบประมาณได้รับการจัดสรรไปสนับสนุนการค้นคว้าวิจัยด้านวิทยาศาสตร์การแพทย์และงานสาธารณสุขมากขึ้น

อย่างไรก็ดี การทำให้ผู้คนตระหนักถึงความสำคัญของสุขภาพและร่างกายในฐานะทรัพย์สินเลอค่าที่ผู้ครอบครองสามารถนำไปใช้ประโยชน์สูงสุดได้ในทุกมิติของการใช้ชีวิต ทำให้ระบบการแพทย์และสาธารณสุขในศตวรรษที่ 20-21 เติบโตอย่างก้าวกระโดด และมีการแปรรูประบบการแพทย์ให้เป็นระบบธุรกิจที่บริหารจัดการโดยภาคเอกชน การมีสุขภาพดีถูกเชื่อมโยงเข้ากับสิทธิของการมีชีวิตอันนำไปสู่การสร้างวาทกรรมเรื่องสิทธิในระบบสุขภาพภายใต้ลัทธิเสรีนิยมใหม่ที่เน้นการแสวงหาผลกำไรให้แก่โรงพยาบาล (นฤพนธ์, 2561: 50-52) นอกจากนี้ ความน่าเชื่อถือของบุคลากรทางการแพทย์กลายเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้มาตรฐานของการทำให้ชีวิตปกติเป็นที่ยอมรับของประชาชน ในเวลานี้ไม่ว่าแพทย์กล่าวอะไรออกมาคนส่วนใหญ่ก็จะเชื่อ ถ้าหมอบอกว่าวิถีชีวิตแบบปกติใหม่เป็นเรื่องดีคนก็จะยอมรับและปฏิบัติตาม ชีวอำนาจที่อาศัยพลังคำพูดของแพทย์จึงสร้างศรัทธาและบรรลุเป้าหมายทางการเมืองได้ดีกว่าชีวาทะของนักการเมือง ทักษะของแพทย์และความรู้ด้านการแพทย์จึงกลายเป็นสินค้าที่สร้างผลกำไรให้แก่บริษัทประกันสุขภาพทั้งหลาย เป็นสิ่งดีงามที่ไม่ใช่เฉพาะต่อสังคมแต่ดีงามต่อธุรกิจอีกด้วย (อ้างที่ทักษะของ Lee and Others ใน นฤพนธ์, 2561: 62)

ผลกระทบในด้านลบที่เกิดจากการให้ความสำคัญต่อความรู้ด้านการแพทย์เหนือด้านอื่นก็คือ ความเห็นและประสบการณ์ของแพทย์ที่ได้รับคัดเลือกจากระบบการเมืองจะถูกทำให้เป็นความรู้ผูกขาดที่มีอำนาจบงชี้มาตรฐานการใช้ชีวิตปกติของประชาชน ความรู้ของแพทย์จะไม่ได้มีอยู่แต่ในตำราเรียนเหมือนแต่ก่อน หากถูกทำให้เป็นสิทธิอำนาจ (authority) ในทางสังคมที่ท้าทายได้ยาก (Takacs, 2017: 13) ชีวการเมืองให้สิทธิอำนาจแก่ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์การแพทย์ จึงทำให้บุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุขจำนวนหนึ่งใช้สถานภาพและโอกาสที่เหนือกว่าผลิตวาทกรรมเกินจริง (hyped or overblown discourse) คือเอาความเชื่อ ข้อคิดเห็น หรือสมมติฐานส่วนตัวที่ยังไม่มีการพิสูจน์ทดลองมาประกาศเป็นบทสรุปของความรู้เพื่อเป้าหมายส่วนบุคคลก็ดี เพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองก็ดี หรือเพื่อประโยชน์ของประชาชนจริง ๆ ก็เป็นได้ ซึ่งไม่ว่าความรู้อันจะดำเนินไปในทิศทางใด ชีวการเมืองก็ได้สร้างความเหลื่อมล้ำทางความรู้และอาชีพ อีกทั้งมอบสิทธิอำนาจให้แก่

คนบางกลุ่มที่ยากต่อการตรวจสอบและคาดเดาเจตนาเป็นอย่างยิ่ง

ยกตัวอย่างประกอบให้เห็นภาพชัดขึ้นในสังคมไทย แม้จะไม่พบคนไทยในประเทศติดเชื่อโรคโควิด-19 นานกว่าสองเดือนแล้ว แต่ความเชื่อที่ว่าเชื่อโรคร้ายคงแฝงตัวอยู่ในหมู่คนไทยโดยไม่แสดงอาการได้แพร่กระจายในสังคมเป็นวงกว้างยิ่งกว่าโรคระบาดจริง ๆ ในประเทศเสียอีก โดยผ่านวาทกรรมของบุคลากรด้านการแพทย์โดยเฉพาะแพทย์ระดับผู้บริหารที่ได้รับการยอมรับนับถืออย่างสูง ความเชื่อของแพทย์เหล่านั้นทำให้ผู้คนคล้อยตามโดยง่ายว่าจะเกิดการระบาดรอบสองในประเทศไทยอย่างแน่นอน การสร้างความกลัวและกังวลให้ปรากฏเพื่อเตรียมร่างกายให้พร้อมจึงเป็นกลยุทธ์ที่ถูกใช้และใช้ได้ผลกับประชากรจำนวนมากในประเทศไทย กลุ่มผู้ใหญ่และผู้สูงอายุกลายเป็นตัวแทนพลเมืองที่คอยสอดส่องและตักเตือนผู้คนรอบข้างให้รักษามาตรฐานของความเป็นปกติใหม่ โดยที่รัฐไม่จำเป็นต้องใช้ทหารแทรกแซงหรือใช้กฎหมายบังคับแต่ประการใด

แม้พระราชกำหนดฉุกเฉินจะเป็นกฎหมายที่มีลักษณะบังคับใช้ แต่สิ่งที่ทำให้ประชาชนยอมจำกัคติสิทธิและเสรีภาพของตนเองไม่ใช่เพราะกลัวกฎหมาย แต่เพราะคำนึงถึงสุขภาพของตนเองและครอบครัว คนส่วนใหญ่ไม่ตั้งคำถามถึงสถานการณ์ฉุกเฉินอันเป็นเหตุให้ต้องประกาศใช้พระราชกำหนด ต่อเนื่องติดกันเกินหกเดือนแล้ว พวกเขาอ่อนไหวไปกับข้อมูลด้านเดียวที่แพทย์และสื่อตอกย้ำ จึงเห็นว่าการประกาศใช้พระราชกำหนดดังกล่าวมิได้มีผลเสียใดต่อชีวิตของพวกเขา แต่การประกาศใช้พระราชกำหนดฉุกเฉินต่อเนื่องไปอย่างไม่มีกำหนดก็ก่อให้เกิดแรงต้านจากประชาชนและเยาวชนบางกลุ่มที่เข้าใจคำว่า “สถานการณ์ฉุกเฉิน” ในอีกแบบซึ่งแตกต่างจากที่อีกฝ่ายเข้าใจ โดยกลุ่มหลังนี้เห็นว่าการประกาศใช้พระราชกำหนดดังกล่าวมีจุดประสงค์ทางการเมืองแอบแฝงมากกว่าจะเป็นเรื่องของคำนึงถึงสุขภาพของประชาชนอย่างแท้จริง

ในภาวะของโรคระบาด ความเชื่อ (belief) ของแพทย์มีผลต่อจิตใจของผู้คนเป็นอย่างยิ่ง มันสามารถแปรเปลี่ยนเป็นความจริง (truth) โดยไม่ต้องผ่านการตรวจสอบหรือตั้งคำถาม ประชาชนไทยรับรู้ข่าวสารผ่านสื่อถึงจำนวนผู้ติดเชื้อทั่วโลกหลักแสนต่อวัน ยิ่งวันใดตัวเลขติดเชื้อในบางประเทศ

สูงมาก วันนั้นจะมีแพทย์ออกมาสำคัญผ่านสื่อให้คนไทยรักษามาตรฐานแห่งความเป็นปกติไว้ให้มัน ตรงนี้มองแง่บวกถือว่าแพทย์ทำหน้าที่เตือนภัยได้อย่างน่าชื่นชม แต่ในขณะเดียวกัน การตอกย้ำให้เห็นภาพของข้อเท็จจริงเพียงด้านเดียวแต่ละเลยอีกด้านก็ทำให้เกิดคำถามถึงเจตนาที่แท้จริงของการทำหน้าที่เตือนภัยนั้น จริงอยู่ว่ามีจำนวนผู้ติดเชื้อเพิ่มขึ้นเป็นหลักแสนทั่วโลกในแต่ละวัน แต่จำนวนของผู้เสียชีวิตจากโรคโควิด-19 ไม่ได้สูงขึ้นตามจำนวนผู้ติดเชื้อกลับลดลงเรื่อย ๆ เมื่อเวลาผ่านไป แม้จำนวนตัวเลขของผู้เสียชีวิตจากโรคโควิด-19 ทั่วโลกรายวันจะไม่นิ่ง บางวันมีผู้เสียชีวิตมากและบางวันมีผู้เสียชีวิตน้อย แต่อัตราค่าเฉลี่ยของการเสียชีวิตจากโรคนี้อยู่ที่ประมาณ 21% ในเดือนเมษายน ลดลงมาเหลือเพียงประมาณ 5% ในเดือนสิงหาคม (ข้อมูลจาก Website Worldometer) ซึ่งคนไทยที่ไม่ได้เชื่อมต่อและติดตามแหล่งข้อมูลนี้โดยตรงจะไม่ได้รับทราบข้อมูลส่วนนี้ผ่านสื่อสาธารณะเลยตลอดหลายเดือนที่ผ่านมา การสื่อให้เห็นภาพเฉพาะด้านลบของโรคโควิด-19 เช่น จำนวนผู้ติดเชื้อเพิ่มขึ้นอย่างน่ากลัวในประเทศนั้นประเทศนั้นจนอาจลามมาสู่ประเทศไทย การระบอระบองที่เชื่อว่ามาแน่นอน ไวรัสกลายพันธุ์ทำให้ติดโรคประหลาดและตายง่ายขึ้น หากตีความผ่านแนวคิดชีวิตการเมืองก็ดูเหมือนเป็นการใช้นโยบายทำให้กลัวเพื่อสร้างวินัยต่อร่างกายของปัจเจกบุคคล แพทย์ในฐานะเป็นตัวแทนของฝ่ายรัฐอาจกำลังทำหน้าที่บริหารชีวอำนาจอยู่ และเป็นการบริหารอำนาจโดยที่แพทย์เหล่านั้นอาจไม่จำเป็นต้องรู้คำศัพท์การเมืองหรือเรียนวิชาว่าด้วยปรัชญาการเมืองมาก่อน

สรุปผลการวิจัย

จากที่ได้อภิปรายผลการศึกษาวิจัยออกเป็นสามหัวข้อที่ต่อเนื่องสัมพันธ์กัน หัวข้อนี้ขอสรุปผลการวิจัยเป็นส่วน ๆ เพื่อง่ายต่อการทำความเข้าใจดังนี้

ประการที่หนึ่ง: เกี่ยวกับความหมายของแนวคิด “ชีวอำนาจ” และ “ชีวิตการเมือง” เราพบว่าคำทั้งสองมีการสื่อนัยที่ใช้แทนกันได้โดยความหมายของคำหนึ่งจะอธิบายการมีอยู่ของอีกคำหนึ่ง ชีวอำนาจโดยนิยามกว้างหมายถึงอำนาจที่กระทำต่อกระบวนการของชีวิตหนึ่ง ๆ ในฐานะเป็นสิ่งที่มิอยู่ใน

ทางชีววิทยา ทนทางเศรษฐกิจ ชุมกำลังทางสังคม รวมทั้งเป็นส่วนหนึ่งของการมีอยู่ของเผ่าพันธุ์มนุษย์ ส่วนชีวการเมืองคือการนำชีวอำนาจไปใช้ปฏิบัติให้บรรลุวัตถุประสงค์ทางการเมืองและสังคม เป็นการให้เหตุผลและความชอบธรรมแก่ชีวอำนาจ รวมทั้งเป็นกลไก กรอบเครื่องมือ หรือเทคโนโลยีของชีวอำนาจเพื่อใช้งาน

ประการที่สอง: เกี่ยวกับลักษณะของชีวอำนาจ เราพบว่าชีวอำนาจแตกต่างจากอำนาจอธิปไตย (หรือรัฐอธิปไตย – sovererign power) แบบเดิมตรงที่ไม่ใช่หลักการพื้นฐานของทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่ง ไม่มีรูปแบบตายตัว ไม่เน้นการบังคับหรือลงโทษตามกฎหมาย แต่ใช้แรงจูงใจเชิงบวกต่อร่างกาย และการมีชีวิตสร้างเป็นมาตรฐานแห่งการทำ (ชีวิต) ให้เป็นปกติทางสังคม ทั้งนี้เป้าหมายคือเพื่อกำกับ ตรวจสอบ หรือควบคุมพฤติกรรมของประชาชน ให้เป็นไปในทิศทางที่ต้องการ ชีวอำนาจมีลักษณะยืดหยุ่น เชิงปฏิบัติ เน้นการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพของร่างกาย รวมทั้งเป็นเครื่องมือนำไปประยุกต์ใช้กับสาขาต่าง ๆ ได้อย่างกว้างขวาง แต่มันก็คลุมเครือในส่วนของเนื้อหาและซ่อนเร้นเป้าหมายระยะยาวในทางการเมือง

ประการที่สาม: เกี่ยวกับชีวการเมืองกับภาวะโรคระบาด ในเวลาที่เกิดภัยคุกคามต่อการดำรงอยู่เช่นมีโรคระบาดดวงกว้าง เราจะเห็นภาพของการใช้อำนาจแบบชีวการเมืองชัดเจนกว่าเวลาปกติ แม้จะไม่มีประเทศใดระบุชัดว่ากำลังใช้ชีวอำนาจควบคุมประชากร แต่วิถีชีวิตแบบปกติใหม่ การใช้ความรู้ด้านการแพทย์และสาธารณสุขนำการเมือง การสร้างบรรทัดฐานทางสังคมที่ประกาศโดยหน่วยงานด้านสุขภาพสากลหรือท้องถิ่น พระราชกำหนดฉุกเฉินที่ยังประกาศใช้อยู่อย่างต่อเนื่องแม้จะไม่พบผู้ติดเชื้อในประเทศไทยแล้วนานกว่าสองเดือน การเลื่อนเปิดเรียนออกไปให้นานที่สุด หรือแม้แต่เมื่อเด็กไปโรงเรียนแล้วก็ยังต้องเรียนออนไลน์สลับกับการไปโรงเรียน เพราะชีวิตของเด็กคือทรัพย์สินของชาติและผู้ปกครองในอนาคตที่จำเป็นต้องได้รับการพิทักษ์ปกป้องไว้ก่อน ตลอดจนการใช้บุคลากรทางการแพทย์เป็นตัวกลางสื่อสารระหว่างรัฐกับประชาชน เหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นแง่มุมของการกำกับชีวิตทางสังคมผ่านกลไกของชีวอำนาจ หรือชีวการเมืองเข้ามามีบทบาทค่อนข้างมากในยามนี้

ประการที่สี่: เกี่ยวกับความสำคัญของมาตรฐาน เราพบว่าชีวอำนาจ

ใช้มาตรฐานมากกว่ากฎหมายในการจัดการพฤติกรรมของมนุษย์ ระบบกฎหมายมีอำนาจในเชิงคุณภาพชีวิต ส่วนบรรทัดฐานสร้างคุณค่าและความเชื่อที่เอื้อประโยชน์ต่อชีวิตและทุกภาคส่วน ชีวอำนาจคอยติดตาม ประเมิน กำกับ ตรวจสอบ รวมทั้งสร้างดัชนีชี้วัดความแข็งแกร่งทางสังคมผ่านคุณภาพชีวิตและการมีสุขภาพที่ดี (the index of a society's strength) ใครทำไม่ได้ตามเกณฑ์จะถือว่าเป็นอริของมาตรฐานนั้นไปโดยปริยาย ศัตรูแท้จริงของอำนาจแบบนี้จึงไม่ใช่เชื้อไวรัสหรือใครอื่น หากแต่เป็นประชาชนที่ไม่สามารถรักษามาตรฐานแห่งความเป็นปกติของสังคม หรือสอบไม่ผ่านดัชนีชี้วัดความแข็งแกร่งทางสังคมนั่นเอง ชีวการเมืองทำให้ประชาชนตรวจสอบกันเองและเรียกร้องให้ทุกคนทำตามมาตรฐานของความมั่นคงปลอดภัยโดยที่รัฐไม่ต้องร้องขอ ซึ่งการใช้ประชาชนเป็นเครื่องมืออารักขามาตรฐานทำให้ผู้คนยุ่งวุ่นวายเกินกว่าจะไปสนใจตรวจสอบการเมืองอีกด้วย

ประการที่ห้า: เกี่ยวกับแกนคิดหลักสามประการของชีวการเมือง ซึ่งประกอบไปด้วยมุมมองที่ว่า (หนึ่ง) ร่างกายของมนุษย์ในทางสังคมไม่ได้เป็นแค่ชิ้นส่วนอวัยวะของใคร แต่เป็นส่วนหนึ่งของเผ่าพันธุ์มนุษย์โดยรวม (human species as a whole) (สอง) การบริหารชีวิอำนาจจะกระทำผ่านเกณฑ์ หลักบรรทัดฐาน หรือมาตรฐาน แม้จะประกาศใช้กฎหมายแต่ก็ไม่เน้นบังคับใช้จริงจังเพราะมนุษย์ไม่ชอบการถูกทำโทษ กลับเน้นที่การสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนทำตามหลักเกณฑ์อย่างเต็มใจมากกว่า ชีวการเมืองในแง่นี้จึงเป็นรูปแบบเชิงเสรีนิยมของการปกครองแบบรัฐธำนิบาล และ (สาม) ความรู้ด้านการแพทย์ สาธารณสุข และสาขาวิชาการด้านการวัดผล คำนวณ สร้างสถิติ การจัดการ หรือการบริหารชีวิตมนุษย์ทั้งในแง่บุคคลและสังคม จะได้รับความสำคัญ โดยความรู้และประสบการณ์ของแพทย์จะถูกทำให้เป็นสินค้าทางสังคมได้ด้วย เราพบว่าแกนคิดหลักทั้งสามประการของชีวการเมืองสะท้อนให้เห็นอัตลักษณ์ของอำนาจแบบนี้ และมันก็ส่งผลกระทบต่อบุคคลและสังคมได้ทั้งในด้านบวกและลบ

ประการที่หก: เกี่ยวกับแกนคิดหลักที่หนึ่งว่าด้วยวัตถุประสงค์ของชีวิอำนาจ เราพบว่าเป็นร่างกายเป็น ๆ ของมนุษย์ที่ชีวการเมืองต้องการทำให้แข็งแรงพร้อมใช้งานได้เสมอ ผลกระทบเชิงบวกของมุมมองเช่นนี้ก็คือ ประชาชนใส่ใจ

สุขภาพมากขึ้นและรู้สึกถึงความมั่นคงปลอดภัยด้านสุขภาพที่รัฐหยิบยื่นให้ ส่วนผลกระทบเชิงลบของมุมมองเช่นนี้ก็คือ การเน้นย้ำประโยชน์จากร่างกายของมนุษย์เท่านั้น อาจทำให้ประสบการณ์ ความรู้สึก สุนทรียอารมณ์ และจิตใจ ของมนุษย์ถูกลดทอนให้เป็นแค่เรื่องของสสารชีวเคมี

ประการที่เจ็ด: เกี่ยวกับแกนคิดหลักที่สองว่าด้วยการใช้ชีวิตอำนาจ เราพบว่าผู้ใช้อำนาจแบบชีวการเมืองคือกลุ่มตัวแทนของรัฐที่ไม่ใช่พนักงานเมือง แต่เป็นบุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุข อำนาจแบบนี้ถูกใช้ผ่าน “มาตรฐานของการทำให้เป็นปกติ” ผลกระทบเชิงบวกคือสามารถสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้คน ประชาชนไม่ต่อต้าน กลับช่วยพิทักษ์รักษามาตรฐานนั้นไม่ให้เกิดการละเมิดตราบที่พวกเขาเชื่อว่าสุขภาพดีคือประโยชน์สูงสุดที่ทุกคน (ไม่ใช่แค่แต่ละคน) จะได้รับ ส่วนผลกระทบเชิงลบคือมีการกำกับ ตรวจสอบ และควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์อยู่อย่างแนบเนียนในการใช้ชีวิตประจำวัน กล่าวโดยสรุปก็คือ ชีวอำนาจส่งเสริมสุขภาพในขณะที่สุขภาพก็สนับสนุนชีวอำนาจ ชีวอำนาจไม่ใช่ “กฎ” บังคับแต่ใช้ “หลัก” ควบคุม

ประการที่แปด: เกี่ยวกับแกนคิดหลักที่สามว่าด้วยความรู้ของชีวอำนาจ เราพบว่าความรู้ที่สนับสนุนอำนาจแบบชีวการเมืองคือความรู้ด้านการแพทย์ การสาธารณสุข และวิชาที่เกี่ยวข้องในเชิงบริหารจัดการ ผลกระทบเชิงบวกคือประชาชนได้รับโอกาสของการมีความรู้ที่ถูกต้อง ระบบสาธารณสุขในระดับท้องถิ่นได้รับการพัฒนา งานวิจัยด้านวิทยาศาสตร์การแพทย์ได้รับความสำคัญ ส่วนผลกระทบเชิงลบก็คือ ระบบการแพทย์ถูกแปรรูปให้เป็นระบบธุรกิจภาคเอกชน ความรู้ของแพทย์ตัวแทนสายการเมืองถูกผูกขาดและทำให้เป็นสิทธิอำนาจทางสังคมที่ยากต่อการตั้งคำถามและท้าทาย

ประการที่เก้า: เกี่ยวกับอนาคตและความยั่งยืนของชีวอำนาจและชีวการเมือง จากที่ได้ศึกษาข้อมูลมากขึ้น เราพบว่าอำนาจแบบชีวการเมืองไม่ได้เกิดขึ้นและใช้การได้ดีเฉพาะในยามโรคระบาด แม้ในยามปกติอำนาจแบบชีวการเมืองก็ทำงานได้ นักวิชาการหลายคนมองว่า ชีวการเมืองคือโฉมหน้าของการเมืองใหม่ในศตวรรษนี้ที่บริหารอำนาจโดยเชื่อมโยงกระบวนการชีววิทยาของชีวิตมนุษย์เข้ากับสังคม อำนาจนี้สามารถเชื่อมความรู้ด้านการแพทย์และเป้าหมายทางเศรษฐกิจเข้ากับความก้าวหน้าด้านวิทยาศาสตร์ของ

แต่ละยุค ในยุคนี้ได้แก่ พันธรัฐวรรกรรม ประสาทวิทยา เป็นต้น เพราะชีวิตการเมือง ยึดหยุ่นจึงสามารถนำศาสตร์สาขาต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านวิทยาศาสตร์มาประยุกต์ใช้กับการจัดการร่างกายได้อย่างกว้างขวาง แต่ผลกระทบเชิงลบก็มีมากมาย อาทิ ทรานส์จีวิต (ความมีอยู่/ความเป็น) ผูกติดอยู่ความตายก็จะมีมิติของความตายไม่ว่าจะเป็นการทำให้ตายจากภายนอกหรือเลือกที่จะตายเองอยู่ในการพิจารณาชีวิตการเมืองด้วยเสมอ (Adorno, 2014: 105) ยิ่งสงวนค่าให้แก่การมีชีวิตอยู่มากเพียงไร ก็อาจยิ่งนำไปสู่ชั่ววบลคือการจัดการชีวิตผ่านความตายได้มากเพียงนั้น ตรงนี้ถือเป็นความย้อนแย้งสำคัญของชีวอำนาจและชีวิตการเมือง

ข้อเสนอแนะงานวิจัย

เนื่องจากการเขียนบทความวิจัยแต่ละชิ้นมีข้อจำกัดที่เนื้อหาเฉพาะจุด ทำให้แม้งานนี้จะบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้แล้ว แต่ก็ยังมีประเด็นต่อยอดให้ศึกษาได้อีกมากมายผ่านการตั้งคำถามที่น่าสนใจดังนี้

1. มุมมองชั่ววบลของอำนาจแบบชีวิตการเมืองคืออะไร เกี่ยวข้องกับการแบ่งแยกเชื้อชาติ สีผิว ชาตินิยม และการทำให้ตายอย่างไร การจัดการชีวิตในด้านบวกเพื่อเป้าหมายทางเศรษฐกิจนั้นอาจฟังเข้าใจไม่ยาก แต่การจัดการชีวิตในด้านลบโดยผ่านความตายนั้นเป็นอย่างไรและเพื่อเป้าหมายใด มันสะท้อนอำนาจแบบชีวิตการเมืองอย่างไร

2. เนื่องจากคำทั้งสองคือชีวอำนาจและชีวิตการเมืองได้รับการกล่าวถึงมานานกว่าห้าสิบปีแล้ว การตีความผ่านบริบทใหม่ ๆ ทำให้ความหมายของคำปรับเปลี่ยนไปจนบางนิยามแตกต่างจากของนักปรัชญาผู้นำมาใช้ครั้งแรกอย่างมาก เช่น Agamben ได้ต่อยอดคำอธิบายชีวิตการเมือง (biopolitics – the politics of life) ให้เป็นเรื่องของมรณการเมือง (thanatopolitics – the politics of death) การเมืองว่าด้วยชีวิตสามารถเป็นการเมืองว่าด้วยความตายได้อย่างไร และมันเกี่ยวข้องกับการตายเอง การปล่อยให้ตาย หรือการถูกทำให้ตาย ประเด็นเหล่านี้เป็นเรื่องที่น่าสนใจศึกษาอย่างยิ่ง

3. การใช้ชีวอำนาจชีวิตการเมืองในยามปกติมีลักษณะแตกต่างจากการใช้ชีวอำนาจชีวิตการเมืองในภาวะล่อแหลมต่อชีวิตเช่นโรคระบาดหรือไม่และ

อย่างไร อีกทั้งการใช้อำนาจชีวการเมืองในภาวะฉุกเฉินอื่น ๆ เช่นสงคราม จะเหมือนหรือแตกต่างจากการบริหารชีวอำนาจในภาวะโรคระบาด

4. การเชื่อมต่อกับความรู้ด้านการแพทย์เข้ากับการค้นพบใหม่ ๆ ทางวิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการทำงานของสมองหรือหน่วยพันธุกรรม โดยมีเป้าหมายคือสนับสนุนระบอบทุนนิยม จะส่งผลให้ชีวการเมืองมีรูปแบบและวิถีโคจรเปลี่ยนจากเดิมไปหรือไม่ ผลกระทบของชีวการเมืองในอนาคตเป็นอย่างไร ร่างกายของมนุษย์ที่ถูกปรับแต่งด้วยเทคโนโลยีเพื่อสร้างประสิทธิผลมากขึ้น (เช่น มนุษย์จักรกล - cyborg) จะสนับสนุนชีวการเมืองได้หรือไม่ และอย่างไร

ข้อสงสัยข้างต้นเป็นเพียงตัวอย่างของคำถามที่ทำให้เราสามารถค้นคว้า ศึกษา และเขียนบทความวิจัยต่อเนื่องได้อีกหลายเรื่องต่อไป

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- จารุณี วงศ์ละคร. 2561. “อำนาจชีวะในทัศนะของ มิเชล ฟูโกต์”, *วารสารปณิธาน*, 14(1): 135-162.
- นฤพนธ์ ดั่งวิเศษ. 2561. “ทุนนิยมโลกของการแพทย์สมัยใหม่กับการปลูกเสกชีวิต และสุขภาพของมนุษย์”, *วารสารมานุษยวิทยา*, 1(1): 43-82.

ภาษาอังกฤษ

- Adams, R. 2017. *Michel Foucault: Biopolitics and Biopower*. Retrieved from <https://criticallegalthinking.com/2017/05/10/michel-foucault-biopolitics-biopower/> (12 May 2020).
- Adorno, F. P. 2014. “Power over Life, Politics of Death: Forms of Resistance to Biopower in Foucault”. in Lemm, V. and Vatter, M. (eds.), *The Government of Life*. (pp. 98-111). New York: Fordham University Press.
- Briggs, C. L., and Nichter, M. 2009. “Biocommunicability and the Biopolitics of Pandemic Threats”, *Medical Anthropology*, 28(3): 189-198.
- Browne, S. 2019. *End of Days*. New York: New American Library.
- Coleman, M. and Grove K. 2009. “Biopolitics, biopower, and the return of sovereignty”, *Environment and Planning D: Society and Space*, 27: 489-507.
- Esposito, R. and Pettinato, S. 2011. “From the Unpolitical to Biopolitics”, *Annali d’Italianistica*, 29: 205-213.
- Esposito, R. 2013. “Biopolitics and Philosophy”. in Welch, R. N. (trans.), *Terms of the Political: Community, Immunity, Biopolitics*. (pp. 67-78). New York: Fordham University Press.
- Foucault, M. 1998. *The Will to Knowledge*. London: Penguin Books.
- Foucault, M. and Others. 2020. “Coronavirus and Philosophers”, *European Journal of Psychoanalysis*, Retrieved from <https://www.journal-psychoanalysis.eu/coronavirus-and-philosophers/...> (24 April 2020).
- Garrison, L. 2013. “Biopolitics: An Overview”, *The Anthropology of Biopolitics*, Retrieved from <https://www.anthropolitics.wordpress.com/2013/01/21/biopolitics-an-overview/> (12 May 2020).
- Hogan, C. M. (2012). “Viruses”, in Draggan, S. (ed.), *Encyclopedia of Earth*.

Retrieved from <https://eol.org/docs/discover/viruses> (29 March 2020).

Lightsey, L. 2017. "Biopolitics and Globalization", *Globalsouthstudies*, Retrieved from <https://globalsouthstudies.as.virginia.edu/key-concepts/biopolitics-and-globalization> (12 May 2020).

Sharma, K. 2016. "Theoretical Understanding of Biopower and Biopolitics", *Global Journal For Research Analysis*, 5(7): 86-87.

Takacs, A. 2017. "Biopolitics and Biopower: The Foucauldian Approach and Its Contemporary Relevance". in Kakuk, P. (ed.), *Bioethics and Biopolitics*. (pp. 3-15). AG: Springer International Publishing.